

373.3.091.2(075)

В 92

Міністерство освіти України
Криворізький державний педагогічний університет

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ШКОЛИ**

Навчальний посібник

Випуск 4

Кривий Ріг: ПП Видавничий дім

1999

пояснити, довести, висловити своє ставлення, думки, почуття з приводу прочитаного тексту); переказ з урахуванням ситуації і великого контексту (поінформованість слухача, його стан, наявність часу, інтересу тощо); переказ, в основі якого лежать дії трансформації, комбінування, перефразування прочитаного (співставлення вчинків героїв та їх мотивів, переказ від імені дійової особи і т. ін.).

Саме для позакласного читання характерні і такі види робіт, як складання анотації, різних видів рецензій, відгуків, підготовка рефератів.

По-третє, плануючи систему роботи з позакласного читання, слід забезпечувати постійне підвищення рівня самостійності молодших школярів при роботі з книгою, включати зону найближчого розвитку кожної дитини. Так, під час уроку-ранку дитина розповідає (читає, декламує, розігрує) те, що їй найбільше сподобалося в улюбленій книзі. Урок-звіт вже вимагає від учня вміння добрати за допомогою вчителя декілька творів за певною темою та перегрупувати прочитане за мікротемами (наприклад, осінь – як осінь приходить в ліс, в поле, на ручку; як змінюється восени життя птахів, звірів; чим зайняті в цю пору трудівники ланів тощо). Урок-усний журнал показує вміння учнів самостійно виділити мікротемисторінки журналу та добрати й скомпонувати за кожною сторінкою необхідний матеріал. Урок-дебати демонструє вже вміння молодших школярів знайти в самостійно прочитаних книгах аргументи “за” і “проти”, наприклад, утримання тварин в домашніх умовах, використати прочитане для формування власного погляду на життєву проблему, необхідної інформативної бази.

ПРИРЕЧЕНА НА БЕЗСМЕРТЯ,

або Сторінки історії славетної пісні, якій судилося
стати гімном незалежної України.

Вечір – свято.

(Д. Т. Федоренко).

ТЕМА: Історія створення народної пісні “Ще не вмерла Україна”.

МЕТА: 1. Розкрити історичні особливості виникнення пісні, якій судилося стати головною піснею України.

2. Показати невичерпні художні особливості твору, що виник на слова Павла Чубинського і музику Михайла Вербицького.

3. Довести, що головна пісня України увібрала в себе найкращі традиції і особливості українського піснетворення.

ЗАВДАННЯ:

1. Познайомити із основними віхами популяризації пісні “Ще не вмерла Україна”, визнання її широкими верствами населення як народного твору, навчити слухати і сприймати головну пісню України.

2. Розкрити виховні та пізнавальні особливості унікального твору, його історичне значення, сформувати почуття поваги і любові до пісні “Ще не вмерла Україна”.

3. Розучити (вивчити) пісню “Ще не вмерла Україна” з тими учасниками позакласного заходу, хто ще не знає її напам’ять.

Обладнання:

1. Записи варіантів пісні “Ще не вмерла Україна” у різному виконанні (Лауреат державної премії ім. Т.Г.Шевченка хорово академічна капела хлопчиків і юнаків “Дударик” Львівського Будинку учителя, Державний академічний народний хор ім. Г.Верьовки, Закарпатський ансамбль пісні і танцю, Кубанський козацький народний хор).

2. Тризуб – малий Герб та державні прапори України: портрет Т.Г.Шевченка, обрамлений вишиваними рушниками.

3. Виставка плакатів українських гімнів різних часів і регіонів, у тому числі і діаспори; кодоскоп, програвач, магнітофон, відеокамера.

4. Портрети Михайла Вербицького і Павла Чубинського великого формату (або слайди для проектування на екран).

5. Обладнання кіосків літературою, значками, сувенірами. Разові тематичні виставки літератури тощо.

Гості:

1. Вокальний фольклорний ансамбль “Лілея” (керівник старший викладач КрДПУ Тетяна Анатоліївна Гаркуша), народний ансамбль фольклорної пісні “Ми – тернівчани” (керівник ст. викладач КрДПУ Іван Дмитрович Андрущенко).

2. Дитячі фольклорні ансамблі народних ігор, забавлянок та пісень СШ № 108, 37, педгімназії, старшокласники, учителі, батьківський актив, члени рад сприяння школі, методисти і керівники районних відділів народної освіти Кривого Рога.

3. Кобзар Валерій Володимирович Харченко, токар одного з Криворізьких заводів.

Ведучі: старшокласники юнак і дівчина, одягнені в національне вбрання, учителька і учитель рідної мови та літератури, теж у вишиванках, учитель музики.

Хід (фрагменти) позакласного заходу (вечора-свята) “Приречена на безсмертя”.

Запрошення гостей. Звучать українські народні мелодії, або ті, що стали народними: Запорозький марш, “Ой з-за гори кам’яної!..”, “Гей ви, стрільці січовії”, “Гей там, на горі, Січ іде” та ін.

Фанфари “повідомляють”: “Слухайте всі!” З’являється фольклорно-етнографічний ансамбль “Лілея” (керівник Т.А.Гаркуша) і прямо у фое виконує “Молитву” (“Боже великий, єдиний нам Україну храни” – муз. М.Лисенка, слова О.Кониського). Потім ансамбль виконує старовинні українські народні пісні,

створюючи емоційний настрій і своєрідний “фон” майбутнього вечора-свята; дівчата ведуть хороводи, залучають гостей до активної співучасті.

Місце проведення свята – актовий зал школи відповідно прибраний урочисто: портрет Т.Г.Шевченка у обрамленні вишиваних рушників, на заднику сцени – Тризуб, національний синьо-жовтий прапор у вигляді полотнища через всю сцену.

Тако ж добре прибрані фойе і коридор, по якому йдуть гості. Їх зустрічають старшокласники.

Привітання гостей.

Ведуча старшокласниця: Вельмишановні гості і учасники нашого свята “Приречена на безсмертя!” ласкаво просимо до гостини, запрошуємо причаститися з невичерпної криниці народного прекрасним, зачерпнути наснаги від пісні, що не вмирає і не тускнішає навіть під плином часу!

Ведучий старшокласник: Пані і панове, панянки і паниці – юні лицарі козацтва! Вам щастить стати співучасниками відродження витоків справді народної культури: очиститися душею і спити з незамулених джерел елексиру вічної молодості.

Ведучі разом: Запрошуємо до зали, свято починається!

Лунає запис пісні “Ще не вмерла Україна” (Муз. М.Вербицького, слова П.Чубинського) у виконанні лауреата державної премії ім. Т.Г.Шевченка академічної капели хлопчиків і юнаків “Дударик” (керівник – заслужений діяч культури України Микола Лукич К а ц а л).

На сцені в кріслах ведучі.

Ведучий вчитель: Для багатьох шанувальників фольклору нерозгадана таємниця: ну що відбувається із слухачами концертів Черкаського хору, українського державного академічного народного хору ім. Г.Верьовки, інших вітчизняних чи зарубіжних хорових колективів, коли під час виконання ними українських народних пісень “Заповіт”, “Реве та стогне Дніпр широкий” (на слова Т.Г.Шевченка) та “Ще не вмерла Україна”, що то за сила немов по команді підводить відвідувачів концертів із крісел, примушує завмирати у якомусь святому вшануванні, і повертатися до крісел тільки по завершенню співочого чародійства. Ще мить – і шквал оплесків!

Цей феномен впливу пісень, що давно стали народними, бентежить і хвилює кожне українське серце, турбує мистецтвознавців, педагогів, фольклористів, філософів і просто слухачів.

Звучить могутній оркестровий вступ пісні у записі хору ім. Г.Верьовки, який поступово стихає, дозволяючи ведучій продовжити розповідь про долю пісні на фоні її виконання (певна паралель з мелодекламацією).

Ведуча вчителька: Особливо нерозгаданою є таємниця впливу на слухачів пісні “Ще не вмерла Україна” про яку багато літ поширювались вервечки вигадок, нісенітниць, політичних інспуацій, на яку навішувались ярлики націоналізму і яка офіційно повернулась в Україну влітку 1990 року у виконанні чоловічих українських хорів з Польщі “Журавлі”, з Торонто (Канада) “Бурлака”, лише

потому увійшла до репертуару самодіяльних хорових колективів Києва і Львова, Івано-Франківська та інших великих міст України.

Ведучий старшокласник: Так що ж хвиліое слухачів? Мажорні закличні інтонації музики? А може, слова?

Ведуча старшокласниця:

Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануем і ми, браття, у своїй сторонці.

Ведуча вчителька: Напевно, у пісні відбувся природний справ тексту з музичним супроводом, що значно посилило її емоційний вплив на слухача, піднесши значимість твору до рівня Гімну незалежної і суверенної України.

Учасникам вечора-свята пропонується кількахвилинна композиція пісень у виконанні Кубанського народного козачого хору, яка завершується фрагментом безсмертної “Ще не вмерла Україна”.

Ведучий старшокласник: Як здавна кажуть в наших краях, на роду українців написано любити творчий спадок своїх пращурів, пісні, безмежні, як український степ, як Чумацький шлях, чарівні, як бузкова травнева ніч, і солов’яні, як матрина коліскова.

Ведуча старшокласниця: Хто знає, кому це відомо, бо як і у кожної людини власна особиста доля, так і будь-якій пісні уготована власна історія, ніби запрограмоване буремне, ніжне і чарівне, а то й гірко, немов чорний полин, по вінця наповнене трагізмом, літературно-мізичне життя. І тривалість його не однакова: одна пісня раз і навіки спалахує, а інша, мов метелик-одноденник, змахне крильцями, спломеніє і згасне.

А є й такі пісні, навколо яких десятиліттями не стихають пристрасті.

Ведуча старшокласниця: До такої пісні і належить “Ще не вмерла Україна”, яку багато літ одні обожнювали, вважали Гімном України, хоча дійсно такого статусу пісня здобула лише з проголошенням незалежності і суверенності України як держави; інші ганьбили її як націоналістичний вибрик; і дехто докладав неімовірних зусиль, щоб заборонити, знищити, віддати анафемі цей дивовижний вогник класики національної культури, як охарактеризувала пісню Валентина Григорівна П а л е х а, заслужена учителька України з СШ № 37 м. Кривого Рогу, як нині ставляться до пісні в усіх усюдах сонячної держави Україна і в будь-якому куточку світу, де б’ється бодай одне гаряче серце українця.

Ведучий вчитель: Систематизованих досліджень історії пісні “Ще не вмерла Україна” практично не існує. Виняток становлять публікації самої пісні і коментарів до неї в газетах і журналах..

На одному з двох екранів що на бокових лаштунках сцени, спалахує зображення композиції публікації газети “Літературна Україна” від 30 серпня 1990 року, газети “Освіта”, журналу “Рідна школа”, 1992. - № 9-10.

В газеті освітян України проведено обговорення проблеми тексту і музики майбутнього Гімну незалежної і суверенної України.

На другому екрані спалахує зображення композиції з публікацій в газеті “Освіта”, журналу “Наука і суспільство”, “Рідна школа” та ін. видань.

Ведуча вчителька: І цікавою у тому гроні публікацій різноманітність текстових варіантів пісні “Ще не вмерла Україна”. Складається враження, що автори цих розвідок користувалися різними редакціями (рукописними списками, виданнями різних літ), а то й деформованими творами. Але ж мова йде про одну пісню! Тому, щоб знайти першоджерело, покласти край кучерявості текстів і поставити усі крапки над і, продовжимо розгляд варіанту пісні, який одержано різом із поясненнями наукового співробітника інституту мовознавства ім. О.О.Потебні АН України М.І.Железняка.

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,

В ріднім краю панувати не дамо нікому,

Чорне море не всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,

Ще й на нашій Україні доленька доспіє.

Текст пісні у сучасному написанні з’являється на лівому екрані, а на правому – одна з перших публікацій, а при наявності відповідного слайду – фотокопія рукописного варіанту, що поширювався в минулому столітті.

Ведучий старшокласник: Народився Павло Платонович Чубинський біля Борисполя в 1839 року в родині небагатих дворян. І уже цього було досить, щоб на багато літ безглуздо і безпідставно звинувачувати вченого в буржуазному націоналізмі, тому змовчувати про творчий доробок, а про кращі твори верзти нісенітницю, примусово “забувати” безцінну фольклорно-етнографічну діяльність звияжця.

На екрані спалахує зображення П.П.Чубинського (до кінця вечора-свята), та стилізовані під давній шрифт цифри 1839 – 1884, що означають дати життя поета, чий сподвижницький подвиг оцінити практично не можливо.

Ведуча вчителька: Як свідчить відомий літературознавець Л.Білецький, пісню “Ще не вмерла Україна” П.Чубинський створив експромтом. (Трапилось це 1862 року, хоча дехто і нині твердить, ніби на рік пізніше).

Члени прогресивної групи “Громада” на квартирі П.Чубинського співали сербську хорову пісню, яка дуже сподобалась і схвилювала гостей та господаря. Тут же 23-річний патріот Павло Чубинський, випускник юридичного факультету Петербурского університету, написав текст пісні “Ще не вмерла Україна”, яку тут же розучили і заспівали друзі поета.

Ведучий учитель: Зверніть увагу: перший рядок пісні тематично, проблематично, поетичними розмірами і внутрішньою ритмомелодикою явно навіяний початком тодішнього польського національного Гімну “Єще Польська не згінела”. Правда, схоже?

Пісня враз впала в око царській охрانی, а ще через рік поет потрапляє на заслання до Архангельська, потім – до Сибіру.

Ведуча вчителька: Відкриваємо завісу ще над однією таємницею: довгий час текст пісні “Ще не вмерла Україна” народним поголосом (а то й українофільськими виданнями, літераторами) приписувався ... Буремному Кобзареві Тарасу Григоровичу Шевченку. Випадково і безпідставно?

Зовсім ні. У галицькому журналі “Мета” в грудні 1863 року вперше опубліковано текст “Ще не вмерла Україна” без вказівки автора, але разом із творами Т.Г.Шевченка “Мені однаково...”, “Н.Костомарову”, “Заповіт”, під якими стояв підпис “Шевченко”.

От аж де ховається першопричина великої хвилі нагромаджень і непорозумінь, що супроводжували пісню “Ще не вмерла Україна” багато літ.

Ведучий вчитель: Музику до вірша П.П.Чубинського “Ще не вмерла Україна” створив Михайло Вербицький – відомий український композитор і диригент, автор симфоній, солоспівів, хорових пісень, в яких продовжено традиції історичних пісень рідного народу, традиції козацьких, бурлацьких та рекрутських мелодійних, сповнених туги, горя і оптимізму пісень.

На другому екрані спалахує портрет М.Вербицького і дати життя та творчості 1815 – 1870, і теж залишається до кінця вечора-свята.

Нотний автограф музики М.Вербицького на вірш П.Чубинського (спершу для супроводу на гітарі, потім в аранжировці для хору) зберігається у відділі рукописів бібліотеки ім. В.Стефаніка АН України у Львові, на якому теж зафіксовано текст пісні, що підтверджує слова першоджерел.

Ведуча старшокласниця:

А завзяття, щира праця, свого ще докаже.

Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже.

За Карпати відіб’ється, згомонить степами,

України слава стане поміж ворогами.

Ведуча старшокласниця:

Душу, тіло ми положим

За свою свободу.

І покажем, що ми, браття,

Козацького роду!

Ведуча вчителька: Аранжировка означає ладнати, приводити до певного порядку, те, що й перекладення для якогось музичного інструменту, ансамблю чи хору. “Ще не вмерла Україна” народжувалась у супроводі на гітарі.

Прослухаїте, будь ласка, як звучить ця нев’януча мелодія в аранжировці (перекладенні) для бандури нашого земляка і бандуриста, кобзаря і водночас токаря на заводі Валерія Володимировича Харченка.

(Після виконання “Ще не вмерла Україна” на бандурі ведуча оголошує пісню “Гомін, гомін по діброві”, яку майстерно і натхненно виконав кобзар).

Ведучий вчитель: В антракті чи по закінченню нашого вечора-свята запрошуємо бажуючих підійти до виставки плакатів і познайомитися з ними. Там на вас чекають всі національні гімни (ОУН, Гімни американських українців Перший і Другий, “Нова Січ іде”, інші регіональні, що різного часу існували в

Україні). В кіосках ви зможете придбати значки з національною символікою, відповідну літературу. Там кожен бажаючий одержить текст пісні “Ще не вмерла Україна” з нотами, щоб кожен зміг прилучитися до пісні, яка приречена на безсмертя, не тільки сам, а й познайомити своїх близьких та рідних. Між іншим, цей текст знадобиться нам, коли станемо розучувати пісню прямо в цьому залі.

А тепер кілька хвилин насолоди – виступає ансамбль фольклорної пісні “Ми – тернівчани” (художній керівник ст. викладач КрДПУ І.Д.Андрущенко), який виконає три народних пісні, що записані на Криворіжжі і безпосередно в Веселих Тернах...

Ведуча вчителька: (після виступу ансамблю). Думається, саме текст, що зберігається в Інституті мовознавства ім. О.О.Потебні АН України слід вважати першоджерелом, так би мовити, канонічним текстом, а решту слід розглянути лише як варіанти, що побутували і побутують в різних регіонах України. Тоді стануть зрозумілими і знайдуть пояснення появи окремих строф (наприклад: “Наливайко, Залізник і Тарас Трясило з доповини кличуть нас на святе діло. І згадаймо славу смерть лицерства-козацтва, щоб не втратить марно нам свого юнацтва”), окремих рядків про Богдана, славного нашого гетьмана, який “оддав Україну ворогам поганим”. Між іншим, не слід боятися цих слів, треба просто правильно пояснювати історичну правду про те, як російський царат не виконав умов Переяславської Ради, що зафіксовано у віршах Т.Г.Шевченка, у народних творах, у пісні “Ще не вмерла Україна”, якій судилося весь час відмиватися від чужого бруду, але лишитись смарагдинкою слави України.

На сцену виходить вчитель музики і співу і пропонує розучити і виконати пісню “Ще не вмерла Україна” всім разом, всіма присутніми на вечорі-святі. А тих, хто уже знає її – прохання підспівувати разом з усіма...

Добровольні помічники розносять плакати на високих штативах по рядах для того, щоб усі могли читати слова чудо-пісні, головної пісні України, яка стала Гімном держави.

Ведучий учитель: Гей, гей, браття милі,
Нумо, братися за діло!
Гей, гей, пора встати,
Пора волю здобувати.

Практично немає старшокласника, хто б не переконався, що обидва варіанти пісні на сьогодні є пам’ятками культури, всенародними надбанням, що через наявність багатьох історизмів вони не можуть бути Гімном сучасної України.

- Приїздить, - запрошує завідувач Тернівським райвно Анатолій Олексійович Шматко, - до нас, наших шкіл на вечір “Коштовності безсмертної скарбниці”. Звучатимуть пісні у записі Українського державного академічного хору ім. Г.Верьовки, у виконанні гостинних господарів. Ви почуєте “Молитву” М.В.Лисенка, дізнаєтесь про історію більшості гімнів, що існували на Україні, побачите виставки колекцій вишиванок, учнівських робіт на народні теми, продукцію колись популярних у наших краях народних промислів.

Закриття вечора-свята “Приречена на безсмертя”.

Проводи гостей. Звучать пісні-пам’ятки.

Підведення підсумків позакласного тематичного заходу “Приречена на безсмертя”: аналіз досягнень, вдалих місць, недоліків і прорахунків; побажання гостей і учасників вечора-свята, відзначення кращих організаторів і виконавців, батьківського активу класу, спонсорів вечора-свята “Приречена на безсмертя”.

“Без книги не можна жити, не можна просуватися вперед”.

(На полицю професійної майстерності вчителя).

Декларація про державний суверенітет України. – К.: Україна, 1991. – 8 с.

Акт проголошення незалежності України //Рад. Україна, 1991. – 31 серпня.

Закон про освіту //Рад. Школа, 1991. - № 9; //Поч. Школа, 1999. - № 8.

Національна система виховання (коцепція). – К.: Либідь, 1991. – 28 с.

Б р я з г у н о в Ю. Чи живе душа народу //Рад. Освіта, 1990. – 28 вересня.

Л е п ш а І. Мир вам, браття: З проводу українських пісень-гімнів //Наука і суспільство, 1990. - № 47.

М а л и ш к о Г. А були й такі рядки //ЛУ, 1990. – 30 серпня.

М а р у с и к Т. І гімни успадковують //Рад. Освіта, 1990. – 7 грудня.

Н е с т е р е н к о Н. Летіть, “Лебеді дитинства”! //Рад. Освіта, 1990. – 7 грудня.

П о г р е б н я к Ф. Історія забороненої пісні-гімну //ЛУ, 1990. – 30 серпня.

Р я щ е н к о Д. Українські гімни //Дошк. Виховання, 1991. - № 7.

Ф е д о р е н к о Д. Реабілітована і відроджена: Пісенна біографія України //Червоний гірник, 1991. – 11 квітня; його ж: Пісня гімн: Пізнавально-виховний захід (вечір-свято), присвячений славетній пісні, що стала національним Гімном незалежної і суверенної України //Рідна школа, 1992. - № 9-10.